

PRIPOVJEDAČKA/AUTORSKA LICA FEĐE ŠEHOVIĆA

Ivan Bošković

UDK: 821.163.42.09Šehović, F.

Pitanje autora i autorstva jedno je od otvorenih pitanja književne znanosti. Neovisno o odgovorima što ih podastire književna teorija, književna praksa obiluje mnoštvom primjera različitog iskazivanja »autorskog« i »autorstva«. Kada je riječ o Feđi Šehoviću, po nama su, posve pojednostavljeno, tri glasa/lica njegova književnog autorstva; prvo, ismjevivačko, drugo dokumentarno i treće izmišljeno pripovjedačko, a svako je ostvareno primjerenim brojem relevantnih književnih stranica.

Ključne riječi: Feđa Šehović; autorstvo; univerzalnost poruka

Pitanje autora i autorstva jedno je od otvorenih pitanja književne znanosti. Još od vremena kada je autorska individualnost percipirana »glavnim jamcem književne autonomije« pa do njegova »utapanja u anonimnost pisanja« i »smrti autora«, »pojam autora«, kako implicira Burke, »ne bi se mogao nametati kritičarskoj pozornosti [...] da nije uvijek i posvuda – de facto i de jure – bio aktivan i otporan na teorijsko potiskivanje« (Biti 1997:19). Neovisno o odgovorima što ih podastire književna teorija,

praksa obiluje brojnim primjerima različitog iskazivanja »autorskog« i »autorstva«, bilo da se radi o pseudonimima, izmišljanju i skrivanju pod nova imena (npr. u našoj književnosti Slamnig, Majdak, Kušan i dr.), bilo pak dovođenja u pitanje i autorstva djela i samog ontološkog statusa djela (npr. Pavličić). Premda nije riječ o svim (pojavnim) oblicima u kojima se navedeno manifestira, u radu ćemo odveć kratko problematizirati autorska lica Feđe Šehovića. Kako sam o Šehoviću pisao višekratno, sadržaj rada zapravo i nije do li drukčijoj književno-kritičkoj perspektivi prilagođena kontekstualizacija otprije izrečenih misli potaknuta ponovnim čitanjem i u »novome ključu«, a još više potrebom da se apostrofiraju vrijedna književna dionica kojoj je nedostatna pa i nektička recepcija nepravedno uvjetovala literarnu sudbinu!

Sukladno temi, kada je riječ o Šehoviću, po nama, istina, posve pojednostavljeno, tri su (pamtljiva) glasa/lica njegova književnog autorstva: prvo, ismjehivačko, ostvareno tematiziranjem dubrovačkih slika i (ne) prilika, pa bismo ga mogli nazvati Šehović po dubrovačku; drugo, dokumentarno, dijelom i kroničarsko vezano za iskustva »dokumentiranja« (nedavne) prošlosti, i treće, izmišljeno pripovjedačko, realizirano pod »izmišljenim imenom« i u individualiziranim postupcima bliskima jednoj od inačica (novo)historiografske fikcije.

1. Na samom početku književne karijere Šehović je, kako je istaknuto u književnoj kritici, percipiran »pisцем izvorno humornoga pogleda na svijet« (Mandić 1977: 248) i »komediografom i jetkim kroničarom dubrovačkih naravi i običaja« (Zima 1990: 211). Otrpve uspoređivana s onom Držićevom, njegova je spisateljska kultura osim humorne dioptrije »začinjena« i prepoznatljivom satiričnom gestom, a razlog usporedbi svakako je i činjenica da je djelo smješteno u prostore dubrovačke provincijalne sredine »koja se guši u učmalosti, hipokriziji, prevrtljivosti i duhovnoj praznini« (Nemec 2003: 280). Taj, u sebe zatvoreni svijet, kako sam već

istaknuo (Bošković 2009: 367-370),¹ skriven ispod »dekorativnog plašta« lažnog i potrošenog »gosparskog dostojanstva što se kao mit provlači do naših dana« (Mandić 1977: 248), bio je piscu povod za »rastvaranje utrobe jednog morala, jednog društvenog sloja, jednog vremena i jednog mentaliteta«, pri čemu se nije ustručavao »da na površinu iznese sve ono ružno i negativno« (Mandić 1977: 248). Nije stoga čudno da je Šehović imenovan i Držićevim izravnim nastavljačem, o čemu nadasve zorno svjedoče stranice *Dubrovačke tralalalogije*.

Dubrovačka tralalalogija, vrijedi podsjetiti, sastavljena je od Kazina, Savršenog umorstva, Veljuna, De bello ragusino, Dogona² i Knjige postanka. Pisac se pritom »zaštito« obrazinom ismjehivača kako bi, po ugledu na davnog književnog pretka, kritički progovorio o mentalitetu sredine koja svoju provincijalnost hrani tek mitom o povijesnoj veličini. Kao i davni književni uzor, i Šehović doživljava Grad kao pozornicu groteskno-smiješnih događanja i humorističnim skalpelom secira njegovo lice i naličje, njegov lažni moral, škrtost, podmitljivost, licemjerje, prevrtljivost, društvene sukobe i želje za moći, ili autorovim riječima – (njegove) »dobre i loše ljude«.³

Nisam prvi koji je istaknuo da je osim u tralalalogiji Šehović svoju »infisanost« Gradom manifestirao i u groteskama i komedijama s konca pedesetih godina. U tim dramoletima, ne skrivajući pri tome svoje izravne veze spram velikog književnog prethodnika, Šehović također govori o moćnicima grada koji bi, kako bi rekao Milišić, »puku brzo od straha uzdu stavili« (Milišić 2008: 52). Kako bi se razumjela u njima legitimirana Šehovićeve dramska pozicija, svakako je bitno naglasiti da on kazalište doživljava kao oponašanje života. Naime, ono što se događa na pozornici publika ne doživljava kao fikciju, nego kao stvarnost i istinu, čemu obilato

¹ Paragraf je temi članka prilagođena parafraza mojih izrečenih misli!

² Temom dogona (došljaka, kakvim je i sam doživljava u dubrovačkoj sredini) bavio se Šehović i u romanu *Zločin u samostanu* (2005.).

³ Usp. *Kazin*, pogl. 11. (*Pravi i krivi Dubrovčani*), str. 62.

pridonose i likovi koje gledatelji (pre)poznaju. Štoviše, neka od lica Šehovićevid drama/dramoleta nisu ni morala »glumiti« jer su na pozornici »igrala« one uloge koje igraju u stvarnim životima. Nema sumnje da se upravo u takvom odnosu prema Gradu i njegovu životu krije djelić razloga Šehovićeve »neprilagođena (‘dogonskoga’) položaja« i neprihvatanja u dubrovačkoj sredini, premda je, kako s pravom kaže Slobodan Prosperov Novak, višekratno pokazao i dokazao da je »Grad jedino mjesto na kojemu se ostvaruje njegova jedina sudbina« (Novak 2004: 219).

2. Drugo Šehovićevo autorsko/pripovjedačko lice također je vezano za Dubrovnik, a po autorskoj poziciji i spisateljskim ga je dominantama prikladno imenovati dokumentarnim. Riječ je o mnoštvu stranica koje tematiziraju dane nedavnoga rata kada je Grad bio dramatično poprište »susreta velike i male povijesti« (ibid.). U knjizi *Zla kob zaborava* progovorio je Šehović tako o aktualnoj/ratnoj suvremenosti u kojoj politika jezikom ludila iznova otkriva svoje groteskno lice. Grad mu je pri tome, pritisnut prokletstvom rata, ponudio obilje sadržaja za priču u kojoj se zrcali i sudbina cijele zajednice. U priči koju je moguće atribuirati i intimnom dnevniku, jer je podjednako i istovremeno i svjedok i kroničar/bilježnik, Šehović sabire brojne doživljaje i dojmove, susrete i razgovore s ljudima i izbjeglicama, pažljivo osluškuje poremećaje u svijesti svojih sugrađana koji u okruženju pomahnitalog zla i smrti poprimaju obrise univerzalne drame koja izobličuje i tijelo i duh, rađa strahom, bolestima i sl. Za razliku od kroničarskog i njemu bliskoga publicističkog diskursa koji dominira tralalalogijom, pripovjedačka pozornost posebno je usmjerena na izražavanje straha koji Grad i njegove stanovnike pretvara u krletku suvremene Europe i njezine zaspale savjesti. U navedenim stranicama upućeniji čitatelj Šehovićeve knjige pri tome će lako vidjeti usporednice s prethodnim knjigama; povijesnoj slici razornog potresa kao kazne za grijeh u *Oslobađanju đavola* u knjizi je tako korelativna atmosfera pomračenog uma i »nezasitne strasti rušitelja/neprijatelja« koja se obušila na grad, a ogleda se u slikama strepnje i nevjerice do »neshvatljive ravnodušnosti svijeta«.

Navedenoj Šehovićevoj knjizi na svoj je način komplementaran i *Dubrovački ratni dnevnik* (1994.); njihovi se sadržaji bitno dopunjuju i umnažaju. Opisno, navedeni Šehovićev dnevnik obuhvaća stotinu dana života grada, od rujna do prosinca devedeset i prve, sadržajno od »zloslutnih svjetlosnih signala vitaljinske jeseni« do koncerta mira kada se »kruna svih hrvatskih gradova« i »blistavi slavluk duha« usprotivio demonima zla. Šehovićeva priča kazuje da je to vrijeme kada je grad ostavljen na milost i nemilost, kada je strah (od smrti) obuzeo svaku dušu i poprimao kataklizmičke razmjere. Unatoč apetitima rušitelja, Šehović zapisuje da je grad snagom stoljećima akumulirana duha prkosio usudu i otporom uzvraćao njihovom mentalitetu i zločinu. Također ne skriva da se (jedino) iskustvom »barbarogenija« može objasniti mržnja spram ljepote i kulture, ali i snaga pomračenog uma koje se zlom hrani i njime legitimira, pa traktatom o govnu, prizivajući stranice dubrovačke književne povijesti, apostrofirajući »ogromnu moć ljudskog zla« koje je »životnom principu ljepote« uzvratilo bezumljem, mržnjom i rušilaštvom.

Iz istih dramatičnih raspoloženja izrastaju i Šehovićeve *Priče iz Vitaljine* (1994.). Umjesto uloge kroničara i »dokumentariste«, u njima se Šehović – slično kao i u romanu *Gorak okus duše* – koristi don Ivanovom *Cronicom Vitalianom* koju je (pripovjedačev) »sluga Božji i pisac« vodio punih tridesetak godina. Građena od 13 priča, Šehovićeva knjiga progovara o životu na najjužnijem hrvatskom prostoru stiješnjenju neprijateljskim susjedima i na kojem je iskustvo zla, u svojim brojnim pojavnim oblicima, prepoznatljiva slika trajanja, a čovjek osuđen na poraz i gubitništvo. Sa snagom parabola, u takvoj strategiji Šehovićeve su priče reljefno zrcalo aktualnih zbivanja, a jezikom životne uvjerljivosti govore o vlasti, o zabludama spram susjeda, o nevinom stradalništvu, o mržnji i osveti, istini, objedama i sumnjama, isključivostima i lažima, lijenosti duha i volji zarobljenoj niskim strastima. S obzirom na devedesete godine u kojima Šehović piše svoju knjigu, apokrifni govor dum Ivanove kronike poslužio

mu je kao okvir za priču o našem vremenu u kojemu (povijesno) zlo ponovno igra krvavi ples.

Po nama istu autorsku perspektivu realizira i roman *Četiri jahača u Apokalipsi* (1994.). Osim što rječito pokazuje koliko je Šehović i kao čovjek i kao pisac bio iznenađen i zgranut razornom moći ljudskog zla, roman – neovisno o tomu što ga sam pisac etiketira povijesnim – idejama koje likovi reprezentiraju blizak je romanu s tezom. Pobljiže, posrijedi je knjiga s tragičnim završetkom, a prati sudbine četvorice likova: Radivoja, zvanog Kamiondžija (u kojemu će čitatelj prepoznati jednog od vojvoda novočetničke SAO-tvorevine!), inače u Dubrovniku i okolici poznata kao trgovca drvima i stajskim brabonjcima. U vremenu ratnog ludila i epidemije zla, kako Šehovićev pripovjedač atribuiru zbivanja na početku rata devedesetih – njegov slučaj podloga je na kojoj će »akademici ludila« obučeni u odore »narodne vojske« s/krojiti priču o ugroženu narodu, a on sam postat će u njoj »herojem s Ivanjice«, da bi domalo, s aurom žrtve postao prvim čovjekom obrane »vaskolika« ugrožena srpstva i božjim poslanikom. Također i zapovjednikom jedinica čiji je cilj bio uništiti grad i na njegovu mjestu sagraditi još »stariji i ljepši«. Uz njega priču o navedenom vremenu grade i sudbine drugih aktera; Vlaho će se, odmah na početku rata, staviti u obranu grada i postati jednim od junaka domovinskog rata; Rista, zvani Žgoljo, premda Srbin, također će se staviti u obranu grada, dok će Meho, cijelo vrijeme pod teretom hipoteke »ustaškog kopileta«, dočekati sudbinu logoraša i smrt.

Premda je u navedenim Šehovićevim knjigama »dokumentarno« izražena dimenzija, takva uloga bila je odveć (pre)jednostavna za poruke koje je želio podastrijeti. Ne zadovoljavajući se naime pukim bilježenjem života, ljudi i sudbina, pri čemu uvijek nije uspijevaao izbjeći feljtonistima blisku aluzivnost, Šehović kroz svoje priče i udese svojih likova istovremeno propituje i samoga sebe i otpornost samoga pisanja. Mnoštvom slika i pamtljivih primjera, uvjeren da je u ludilu vremena sve izgubilo smisao, Šehović (mu) suprotstavlja snagu svoga pisanja/«dokumentiranja»

kao jedino što kao pisac ima i što jedino može ponuditi kao svoj smisleni odgovor i legitimaciju.

3. Treće lice Šehovićeve autorskog identiteta, pojednostavljeno, posreduju romani o povijesti potpisani izmišljenim, fiktivnim imenom Raula Mitrovicha. Riječ je o trima romanima u kojima se tematizira iskustvo povijesti kao zla, a sudbinama likova uspostavljaju se produktivne dodirnice s našim vremenom. A sve kako bi se pokazalo da muka njegovih likova ne pripada samo povijesti nego i našem vremenu, u kojem su mnogi suvremenici njihovi bliski srodnici. Kao nositelji određenih svjetonazora, svojim sudbinama Šehovićeve lica, naime, potvrđuju ideju o cikličkoj naravi povijesti i ponovljivosti ljudskoga zla, o čemu je podosta pisano u književnoj historiografiji.

Roman *Gorak okus duše* napisan je 1983. i odmah je privukao znatnu pozornost; s jedne strane nepoznatim (izmišljenim) imenom, a s druge težinom priče o njegovim junacima žrtvama. I dok je književna kritika tragala za izmišljenim imenom autora s obzirom na činjenicu da su potencije romana bitno različite od onih što se pripisuje piscu početniku, kako se čita na koricama knjige, kolorit povijesnog vremena »nosio« je priču o našem vremenu i njegovim otvorenim pitanjima. Izmišljeni Mitrovich, a kasnije će se otkriti da se ispod izmišljenog imena krije Feđa Šehović, u oblikovanju priče okoristio se apokrifnom kronikom fra Mavra S. kako bi progovorio o usudu njegova junaka, fra Vicenca. Kako sugerira priča, on je cijeli svoj život posvetio borbi protiv »Turaka bezvjeraca«, da bi, na kraju, zbog viših interesa (Republike), kojoj je mir s Turcima uvjet opstanka, skončao kao žrtva vlastitih uvjerenja u tuđini gdje je prodan kao roblje. Njegovim uvjerenjima Mitrovich suprotstavlja lik neputa Vicka koji ujakovom fanatizmu uzvraća mudrošću življenja i tolerancije te lik Hasana koji fatalizmom uspijeva preživjeti povijesna i vjerska opterećenja. Premda, na kraju, kako kazuje fabula, tragično skončaju, Vincencove riječi da »uobičajeno je da se život naruga ljudskim snovima, kao što je uobičajeno da u takvim okršajima uvijek pravo dajemo životu, iako bismo, ljudskije

razmišljajući, lako došli do zaključka da najčešće sa životom nešto nije u redu, a ne sa snovima«, poruka su i o/poruka našem vremenu u kojem su isključivosti svake vrste jedno od vidljivih lica, što bjelodane Vickovi stihovi na kraju romana: »Ubili su Boga u meni i umjesto smrti / milostivo mi poklonili život bez vjere. / Nijesam ni sansit mogao da i od smrti / ima nešto toliko strašnije i teže«.

Zacijelo ponukan dobrim prijemom kod čitatelja i kod kritike, sličan je stvaralački postupak Šehović/ Mitrovich koristio i u romanu *Oslobođanje đavola* (1987.). Ulogu apokrifne kronike u naraciji preuzeo je izmišljeni rukopis *Zapisi o paklu* suca Andrije Menčetića, a kao njegova dopuna strukturiraju zapisi francuskog diplomata Hardena, zatim nadbiskupa dubrovačkog Petra Toresa te gospara Frana Bobaljevića. Premda je pozadina romana veliki potres koji je 1667. zadesio Grad, u središtu je priča o usudu fra Vincencova (ideološkog) subrata Luke Pucića i zagovornika raspodjele gradske vlasti Marojice Zamanje. Propovijedajući, naime, da najavljeni potres nije doli kazna »isporučena« Gradu zbog njegova nemoralna, zla i ljudskih opačina, završnom slikom grabeži za dukatima –

Kako nam pođe za rukom razvaliti čvrste okove starih trezora i čime to učinismo, ne mogu objasniti. Nošen ton đavoljom groznicom i sam jurnuh u gomilu pomahnitale čeljadi što se otimahu oko novca. Čuše se samo nemili udarci, mumljanje i jauci, kao da bješe čopor divljih zvijeri što se pomamno grabljahu oko plijena. U tom neljudskom metežu istrgoše mi vrećicu koju bijah do vrha napunio državnim zlatom, ali ja ne pitah svoje već odmah nasrnuh na slabijeg i starjeg od sebe Frana Bobaljevića, zgrabih mu zavežljaj od komada plašta, vrhom napunjen dukatima i zagrlivši ga objema rukama, kao da obranih živo stvorenje od nasrtljivih zvijeri, uspjeh se nekako osloboditi klupka pomahnitale i pobješnjele čeljadi (Šehović 1987: 162)

– pripovjedač progovara ne samo o neiskorjenjivosti ljudskog zla, nego i o njegovoj ponovljivosti.

Naslov prvoga romana, *Gorak okus duše*, ponajbolje opisuje iskustvo *Uvoda u tvrđavu* (1989.). Zlo (iz) povijesti u Mitrovichevoj/Šehovićevoj priči urasta u naše političkom patologijom obilježeno vrijeme i sudbine njegovih aktera pretvara u gubitnike i žrtve. Pepo Mitrovich i Luko Božidarević, junaci Mitrovicheve »biblije za nevjernike«, kako ju je žanrovski pobliže odredio, sljedbenici su obiteljskih ideoloških narativa; Pepo je potomak pravnika i pobornika socijaldemokracije, skojevac i komunist, a Luko nasljednik oca baštinika orjunaških ideja, ali i inteligent nesklon političkim igrama. U političkoj geografiji predratne Europe njihovi će se putevi i sudbine, čudnim i nedokučivim igrama povijesti, ispreplesti; Luka će naime dopasti zatvora zbog krađe slika renesansnih majstora, a zapravo zbog pisanja protiv politike fašističke Njemačke budući da je radio u Berlinu kao izvjestitelj jugoslavenske vlade. Nakon iskušenja, zatvora i logora, završava u Gulagu gdje će provesti šesnaest godina, dok Pepo, nakon ruskih kazamata, poslije oslobođenja završava na Golom otoku.

I ova knjiga, poput prethodnih, proširuje i dodatno argumentira autorovu misao da čovjek stiješenjen politikama/ideologijama/zlom biva žrtvom vlastitih iluzija. Štoviše, i dosljedni »vjernik« Pepo i Luka žrtve su koje svojim sudbinama potvrđuju farsičnu narav povijesti europskog 20. stoljeća (Zima 1989.).

4. Mnogi su skloni vjerovati da su *Ilijasbegovići* (*Cronica Travuniana*) (1990. – 2001.) kruna Šehovićeve djela. Kao razlog tomu navode da više od 1400 stranica sage sažima i prepoznatljivima čini sva Šehovićeve autorska lica i pripovjedačke perspektive i nosi priču o povijesti i zemljopisu kao sudbini, a realizirana je postupcima različite narativne otpornosti u rasponu od feljtonske geste do razvijene dramske naracije s otiscima romana sudbina, političkog romana, povijesnog romana i psihološke studije s neprikrivenim oscilacijama u unutarnjoj dramaturgiji i raporedu građe. Kao i u prethodnim knjigama, i u *Ilijasbegovićima* je grad (opet) mjesto koje povezuje sudbine likova, bilo da se pozivaju na svoje rodovsko (mitsko)

podrijetlo, bilo da su u njega kao »dogoni« upisali i svoj, nerijetko nemjerljiv doprinos.

Cronica Travuniana kompozicijski je slojevitija, a sastavljena je od pet knjiga pisanih tijekom deset godina i obuhvaća tri stoljeća života i sudbina mnoštva lica. U zahtjevnoj žanrovskoj teksturi čija fabula slijedi nekoliko stoljećâ života na hrvatsko-bosansko-balkanskom i europskom zemljopisu, Šehović progovara o (zlu) povijesti koja ispod lijepog lica krije surovo naličje i svoje aktere, kako pojedince tako i narode, pretvara u gubitnike u igri s njezinim nepredvidljivim zamkama i izazovima.

Šehovićeva priča – stimulirana brojnim dotocima, narativnim rukavcima i digresijama – otpočinje sudbinom kapetana trebinjskoga Ilijas-bega, a dograđuje se sudbinama njegovih bližih ili daljih potomaka, najprije Hasan-bega, čiju će priču o »Bosni kao kismetu« s kapetanovih usta zapisati fra Matija, te njegovih sinova i unuka. On će se, otkriva sveprisutna pripovjedačeva svijest, u Prvom svjetskom ratu na strani Austrije iskazati hrabrošću i vojničkim vještinama, dopast će talijanskog zatvora i biti suđen; njegov brat, također sudionik istoga rata dospjet će u rusko zarobljeništvo, a obitelj se doseljava u grad. Priča kazuje da u Drugom svjetskom ratu jedan od braće stradava na križnom putu, drugome je na teret stavljen grijeh ortodoksnog komunizma, a obiteljsku priču nastavljaju potomci čija se sudbina razrješava u naše vrijeme, u vrijeme hrvatsko-muslimanskog rata; jedan pogiba, a drugi završava u Haagu, dokazujući uzništvom i smrću ljubav prema Bosni kao što je to svojom sudbinom svjedočio i davni predak, Ilijas-beg.

Ova priča, svakako je nužno istaknuti, ima i jednu (pripovjedačku) zanimljivost; riječ je o ženskim likovima. Za razliku od muških likova, koji su u historiografskoj fikciji uglavnom nositelji obiteljskog i nacionalnog narativa, ženski su likovi uglavnom u njihovoj sjeni, neopterećeni politikama, isključivostima, vjerskim ili drugim teretima. Oni životu osiguravaju istinsku ljepotu i čine ga vrijednim življenja. U ovoj Šehovićevoj sagi, a saga je primjeren žanrovski okvir ove stranicama opsežne knjige, izdvajaju

se dva ženska lika – Hasnija i Ore. Njihovo prijateljstvo, kako sugerira priča, rođeno je za vrijeme školovanja u Sarajevu, a svojom iskrenošću, dobrotom i beskrajnom odanošću prerasta sva ograničenja kojih ni jedna sredina i ni jedan narod nisu pošteđeni.

Vrijedi spomenuti i da sličnu temu, dakako, s drugim akterima i u drugačijim okolnostima, gradi i roman *Prokleta ergela* (2009.).

S obzirom na temu koju saga posreduje, vrijeme njezina događanja, likove i postupke kojima se koristi, zanimljiv je i status autora. Premda roman piše sveznajuća pripovjedačka svijest, ta se perspektiva zahtjevima unutarnje dramaturgije obogaćuje i proširuje brojnim i čestim anaplesama i prolepsama, (autorskim) komentiranjem povijesnih ili suvremenih zbivanja; prvo i treće (pripovjedačko) lice se izmjenjuju, nerijetko pripovjedačka svijest izlazi »izvan« okvira priče kako bi joj osluškivanjem zbivanja o bližem ili daljem vremenu/prostoru osigurala dodatnu argumentaciju. Otuda za pripovijedanje gotovo podjednaka važnost krupnih događanja i velikih ličnosti, kao i sadržaja »male povijesti«, običaja, svakodnevnih rituala. Zahvaljujući tome, pripovijedanje je zanimljivije i privlačnije, a primjetne oscilacije u dramaturgiji sage te predvidljivosti u njezinoj organizaciji, bivaju manje.

5. Ako se za neke autore može kazati da cijeli život pišu jednu istu knjigu, za druge pak da često mijenjaju pripovjedačka lica i/ili žanrovske prakse, za Šehovića se može reći da se kao pisac prilagođavao književnim izazovima; jednom na poticaje dubrovačke društvene zbilje u kojoj je živio i radio i – intertekstualno relacionirajući s njezinim velikim književnim pretkom – demistificirao i ismježivao njezin mentalitet i društvenu laž, progovarao o dobrim i lošim ljudima. Drugi put je, kao pisac s teretom »dogona«, »dokumentirano« govorio o zlu koje je zaprijetilo uništenjem grada, njegova pamćenja, stoljetne tradicije i ljepote. Treći pak put se s odorom »izmišljenog autora« ogledao u historiografskoj fikciji napisavši knjige u kojima su hrvatska kritika i književna znanost prepoznali najbolju i književno najuvjerljiviju njegovu stranicu.

U »dubrovačkoj dionici« Šehović je tako navukao masku ismijehivača koji humorom i satikom razotkriva mane i bolesti goparskog morala i mentaliteta. U drugoj dionici, ostvarenoj u dokumentarnoj, kroničarskoj i dnevničkoj skripturi, Šehović je svjedok dramatičnih događaja Grada, bilježnik i zapisivač svega onoga što mu je prijetilo u danima njegove povijesne kataklizme. Pri tome posebno demistificira laži i obmane velikog svijeta, zaspalu europsku savjest i humanitarni teatar kao metaforu lice-mjernog uzmicanja pred zlom. Kao jedna od najvećih čovjekovih vrednota, ljepota je opet, apostrofira Šehović, utopljena u kaljužu političkih interesa i želja za moći i, poput njegovih junaka, postala žrtvom u europskim igrama velikih laži!

Kada je riječ o Šehovićevim povijesnim romanima, ili bolje, romanima o povijesti, oni zauzimaju osobito mjesto u našoj književnosti. Žanru koji je u hrvatskoj književnosti pokazao veliku otpornost i prilagodljivost, a na razmeđu stoljeća se nametnuo i kao jedna od dominantnih praksi, Šehović je dopisao i svoju stranicu. Autorski potpisanu izmišljenim imenom/pseudonimom Raula Mitrovicha, stranice triju romana obuhvaćaju vrijeme od 17. stoljeća (*Gorak okus duše*), 18. stoljeća (*Oslobođanje đavola*) te godine nakon Prvoga i Drugoga svjetskoga rata (*Uvod u tvrđavu*). U navedenim romanima Šehović je koristio sličan spisateljski postupak s konvencijom izmišljenog rukopisa; u *Gorkom okusu duše* to je kronika fra Mavra S. iz 1620.; u *Oslobođanju đavola* to su zapisi trojice svjedoka navedenih zbivanja uoči velike trešnje, dok je u trećem dijelu dubrovčke groteskne trilogije (Bošković 1989.) to »kronika daljnjih zbivanja« koju piše duhovni srodnik Pepa Mitrovicha, Raul Mitrovich.

Na tematskoj (sadržajnoj) razini romani također očituju bliskosti i unutarnje veze. Kao što je već istaknuto, *Gorak okus duše* donosi priču o nesretnoj sudbini fra Vincenca koji, posvetivši život borbi protiv Turaka bezvjeraca, skončava kao žrtva vlastitih snova u trenucima kada je svojim učenjem postao prijetnja »višim« interesima Republike. Sličnu (tragičnu) sudbinu doživljava i Luka (Pucić) u *Oslobođanju đavola*, kao i dvojica

(dubrovačkih) junaka u *Uvodu u tvrđavu*, premda su svojim idejama i političkim projektima antipodi. U igrama ideologija 20. stoljeća oni su – premda nositelji različitih ideoloških narativa – osuđeni na poraz, a njihovi su martiriji rječiti primjeri ludila »farsičnog 20. stoljeća«.

Mitrovichevi/Šehovićeви junaci, literarno dostatno profilirani, zapravo su nositelji određenih ideja i njima primjerenih svjetonazora. Fra Vincenzo je cijeli život posvetio borbi protiv bezvjeraca; Luka (Pucić) je pak propovijedao o potresu kao zasluženju kazni za grijeha pokvarenosti, licemjerja i pohlepe za novcem, a fra Marojica i o potrebi pravednijeg sudjelovanja stanovnika grada u odlučivanju. Za Pepa Mitrovicha i Luka Božidarevića Nemeц navodi da su nositelji ideja i »projekata svojih očeva« (Nemeц 2003.). Iako je Pepo nasljednik socijaldemokratskih ideja, a Luko »baštinik« očeva jugoslavenskog »integralizma« te poslije posve neutralan i nezaiteresiran za politiku, obojica završavaju tragično; u dramatičnim okolnostima europske povijesti jedan preživljava »ledeni krematorij« Gulaga, a drugi pak Goli otok, čime se želi poručiti – a to je najdublje iskustvo romana historiografskog predznaka – da je čovjek žrtva u igrama ludila što ga povijest (obilno) proizvodi!

Bliskosti se ogledaju i u spisateljskim postupcima kojima su romani pisani; osim iskustva (pseudo) kronika koje pripovijedanju daju privlačnu crtu povijesne autentičnosti, na djelu je i povjerenje u pripovijedanje te vidljivi moralizam i inzistiranje na poruci koju se želi poslati. Dakako, uz piscu dragu poziciju sveznajućega naratora.

I jedno i drugo i treće pripovjedačko lice kakvim ga opisuje i legitimira naša (pojednostavljena) interpretacija –«ismehivačko«, »dokumentarno/dnevničko i kroničarsko« te »izmišljeno pripovjedačko« – govori u prilog složenog spisateljskog identiteta Feđe Šehovića. I dok su prva dva uvjetovana tematskim poticajima i sadržajima vezanima za dubrovačke slike i (ne)prilike, mentalitet i društvenu svijest, treće lice, koje svoj izraz crpi iz prakse inačice povijesnog romana, uvjetovalo je i svekoliku promjenu spisateljskog svjetonazora. Svijet dubrovačkih slika, svejedno je li im izvorište

u aktualnoj ili pak povijesnoj zbilji, ponudio mu je dosta sadržaja od kojih je gradio književnost koja privlači univerzalnošću poruka, tako i primjerenim književnim svojstvima koja ga legitimiraju jednim od relevantnijih književnih sugovornika. Stoga neka naše ponovno čitanje Šehovićeve književnosti i temi prilagođena kontekstualizacija otprije izrečenih misli bude poticaj za nove uvide i – nužno prevrednovanje!

LITERATURA

- Biti, Vladimir, 1997. *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Bošković, Ivan, 1989. »Dubrovačka groteskna trilogija«, *Slobodna Dalmacija*, 24. V. 1989.
- Bošković, Ivan, 2009. »Držić u Šehovićevo djelu ili Držić u Šehoviću čitan«, u: *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova XI. (Držić danas. Epoha i naslijeđe)*. Ur. Pavlović, Cvijeta; Glunčić-Bužančić, Vinka. Književni krug Split – Odsjek za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Split – Zagreb.
- Mandić, Igor, 1977. »Obdukcija gosparskog morala«, u: *101 kratka kritika*, August Cesarec, Zagreb.
- Milišić, Milan, 2008. »Kad je Bog stvarao Dubrovnik«, *Dubrovnik*, br. 1 (tematski broj o Marinu Držiću).
- Nemec, Krešimir, 2003. *Povijest hrvatskoga romana III*, Školska knjiga, Zagreb.
- Novak, Slobodan Prosperov, 2004. *Povijest hrvatske književnosti*, sv. III, Marjan tisak, Split.
- Šehović, Feđa, 1987. *Oslobađanje đavola*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Zima, Zdravko, 1989. »Pogovor«, u: Šehović, Feđa, *Uvod u tvrđavu*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Zima, Zdravko, 1990. »Rastrgana paučina snova«, u: *Noćna strana uma*, Mladost, Zagreb.

FEDA ŠEHOVIĆ'S NARRATOR/AUTHOR FACES

Abstract

The question of author and authorship is one of open questions of literary science. Independently of the answers served by the literary theory, literary practice is filled with numerous examples of different representations of »what is of the author« and »authorship«. When it comes to Feđa Šehović, in a simplified manner, we think that there are three voices/faces of his literary authorship; the first - derisive one, the second – his documentary face and the third invented-narrator face, each of which accomplished by a suitable number of relevant literary pages.

Key words: Feđa Šehović; authorship; universality of message